

УДК 94 (477) «1890/1914»

В. Д. Мирончук, В. Ю. Медяник*Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара***НАУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ М. Ф. фон ДІТМАРА**

Розглянуто основні напрями наукової діяльності відомого промисловця М. Ф. фон Дітмара, проаналізовано його роль у розвитку бухгалтерського обліку в дореволюційній Росії, показано діяльність на посаді голови Харківського відділення Імператорського Російського Технічного товариства та Статистичного бюро Ради з'їздів гірничопромисловців Півдня Росії.

Ключові слова: М. Ф. фон Дітмар, бухгалтерська справа, рахівництво, Статистичне бюро, Південь Росії.

Рассмотрены основные направления научной деятельности известного промышленника Н. Ф. фон Дитмара, проанализирована его роль в развитии бухгалтерского учета в дореволюционной России, раскрыта деятельность на должности председателя Харьковского отделения Императорского Русского Технического общества и Статистического бюро Совета съездов горнопромышленников Юга России.

Ключевые слова: Н. Ф. фон Дитмар, бухгалтерское дело, счетоводство, Статистическое бюро, Юг России.

The main directions of scientific activity of known industrialist M. F. von Ditmar are considered in the article. Also his role in development of record-keeping in pre-revolution Russia is analysed and activity on position of the leader of Kharkov separation of Emperor's Russian Technical society and Statistical bureau of forum of mining industrialists of the South of Russia is exposed.

Key words: M. F. von Ditmar, record-keeping, accounting, Statistical bureau, the South of Russia.

Серед відомих промисловців Російської імперії кінця XIX – початку XX ст. почесне місце по праву належить Миколі Федоровичу фон Дітмару, учню видатного вченого Д. І. Менделєєва. У радянській історіографії ця особистість побіжно розглядалася дослідниками в загальних працях, присвячених проблемам соціально-економічної історії і розвитку важкої промисловості Російської імперії. Зокрема, слід виокремити праці Ю. І. Кір'янова [10], В. Я. Лавричева [14] та Ю. І. Серого [17], в яких у контексті робітничого питання фрагментарно розглядається становлення буржуазії пореформеної доби та організаційно-фінансові заходи промисловців Росії.

Важко уявити вивчення проблеми без внеску відомого українського історика В. В. Крутікова, який у своїх працях значну увагу приділяв з'їздам гірничопромисловців Півдня Росії і, насамперед, М. Ф. фон Дітмару як одному з організаторів Статистичного бюро та голові Ради з'їздів [11–13].

Своєрідним доповненням наукових розвідок В. В. Крутікова є публікації харківського вченого Д. М. Чорного, в яких розглядається, передусім, «харківський» період діяльності М. Ф. фон Дітмара [21; 22]. Заслугове на увагу публікація дніпропетровських дослідників О. Г. Перегокіна та Ю. М. Чекушиної, в якій проаналізовано роль М. Ф. фон Дітмара на посаді головного редактора «Горнозаводського листка» – друкованого органу Ради з'їздів [16]. Вивченням питання займалися також В. Д. Мирончук та В. Ю. Медяник, які зробили спробу дослідити становлення М. Ф. фон Дітмара як промисловця та його роль у розробці робітничого законодавства Російської імперії [15].

Деякий матеріал про постать М. Ф. фон Дітмара міститься в кандидатській дисертації та статтях М. О. Гринчак, які присвячені вивченню історії промислової

буржуазії та еволюції її соціально-економічних вимог у другій половині XIX – на початку XX ст. [1].

У цілому зазначимо, що наукова діяльність М. Ф. фон Дітмара ще не стала предметом окремого наукового дослідження. Усе це обумовило необхідність залучення різноманітних джерел. Це, передусім, статистичні звіти, збірники, доповіді, щорічники [2; 4; 7; 8]. Важливою групою джерел є дореволюційні періодичні видання, передусім це – «Харьковские губернские ведомости», де постійно друкувалися статті, нотатки, тексти доповідей, присвячені відомим промисловцям і підприємцям, серед яких був М. Ф. фон Дітмар [20].

Особливою групою друківаних джерел є доповіді і промови М. Ф. фон Дітмара як голови Харківського відділення Імператорського Російського Технічного товариства щодо актуальних проблем економіки і розвитку промисловості того часу, які після обговорення направлялися в Петербург. Зокрема, це – доповідь «Задачи промышленности в связи с войной», де було викладено загальні положення оголошення війни в 1914 р., заходи щодо фінансової і промислової мобілізації, а також плани Харківського відділення Імператорського Російського Технічного товариства на початковому етапі Першої світової війни [3].

Серед використаних джерел значний інтерес викликає авторський підручник М. Ф. фон Дітмара «Основы счетоводства (по новой форме)», присвячений визначному російському вченому, науковому наставнику М. Ф. фон Дітмара – Д. І. Менделєєву. Він підготовлений на основі власного досвіду М. Ф. фон Дітмара і розрахований на широке коло читачів, незалежно від соціального статусу і професії [5].

Мета статті полягає в тому, щоб на основі виявленого комплексу джерел та досягнень історіографії охарактеризувати наукову спадщину Миколи Федоровича фон Дітмара. Основні завдання статті полягають в тому, щоб з'ясувати напрями наукового пошуку М. Ф. фон Дітмара, проаналізувати його роль у розвитку бухгалтерського обліку в дореволюційній Росії, а також показати діяльність на посаді голови Харківського відділення Імператорського Російського Технічного товариства та голови Статистичного бюро Ради з'їздів гірничопромисловців Півдня Росії.

Як відомо, М. Ф. фон Дітмар народився в 1865 р. Після закінчення кадетського корпусу в Москві він вступив до Санкт-Петербурзького гірничого інституту. Завершив навчання у 1889 р., отримавши фах гірничого інженера. До того ж, він був вільним слухачем фізико-математичного і юридичного факультетів Петербурзького університету, відвідуючи їх паралельно протягом двох років [21, с. 29].

Слід зазначити, що наукова діяльність М. Ф. фон Дітмара бере свої витoki з 90-х рр. XIX ст., коли він – молодий фахівець, який щойно отримав диплом гірничого інженера – здійснював керівництво геолого-технічними розвідками під час будівництва Рязансько-Казанської залізниці, а також займався благоустроєм свердловин і артезіанського водопостачання поблизу Харкова.

Досвід геолого-технічних робіт М. Ф. фон Дітмар майстерно виклав у своїх перших наукових працях «Исследование бурением причин Курской магнитной аномалии», в якій автор детально зупиняється на причинах та класифікації способів буріння найбільшого у світі залізрудного басейну, «Определение простираения и падения пластов и поверхностей залежей горных пород (по трем точкам)», де молодим науковцем було запропоновано його власне дослідження покладів гірських порід [12, с. 717].

Важливим є внесок М. Ф. фон Дітмара як вченого-економіста в розвиток бухгалтерської справи Російської імперії. Відомо, що наприкінці XIX – на початку XX ст. загальне визнання в бухгалтерських колах отримали дві теоретичні концепції – мінова і балансова. Мінова теорія була представлена петербурзькою школою бухгалтерського обліку – одним з провідних напрямів бухгалтерської науки

кінця XIX – початку XX ст. Слід зазначити, що петербурзька школа склалася навколо Російського рахункового товариства взаємної допомоги в 1907 р. на чолі з видатним ученим того часу – Є. Є. Сіверсом (1852–1917), який і вважається автором мінової теорії як основної бази бухгалтерського обліку. Саме Є. Є. Сіверс є основоположником рахівництва, сформулювавши його як науку про практику обліку. Цей підхід був загальноприйнятим у російській бухгалтерській літературі впродовж до 1929 р.

М. Ф. фон Дітмар був яскравим представником мінової теорії і, відповідно, належав до петербурзької школи бухгалтерів. Він вважав себе послідовником Є. Є. Сіверса, дотримуючися його поглядів на бухгалтерську справу. Починаючи з 1909 р., М. Ф. фон Дітмар постійно публікував свої статті на сторінках фахового видання Російського рахункового товариства взаємної допомоги, яке мало назву «Коммерческое образование». Журнал був розрахований на викладачів і студентів системи комерційної освіти. Його головним редактором був Є. Є. Сіверс. Найпопулярнішим розділом журналу були «Статті зі спеціальних предметів», де висвітлювалися питання з практики рахівництва та теорії рахункознавства. Саме в цьому розділі і полюблив друкуватися М. Ф. фон Дітмар [9].

Серед праць М. Ф. фон Дітмара, які й сьогодні не втратили своєї актуальності і вважаються зразком дореволюційної бухгалтерської науки, почесне місце займає підручник «Основы счетоводства (по новой форме)», що вийшов у 1907 р. з присвятою: «Памяти великого Дмитрия Ивановича Менделеева посвящается одним из учеников его», що засвідчило глибоку пошану автора до свого вчителя [5, с. 3].

Слід зазначити, що підручник «Основы счетоводства (по новой форме)» базувався на двадцятирічній практиці вивчення бухгалтерської справи, а також досвіду М. Ф. фон Дітмара як підприємця і проведених ним на власному заводі дослідів. Це був перший в Російській імперії підручник з основ рахівництва, який призначався для широкого кола читачів, а головним чином для підприємців і менеджерів, які безпосередньо мали справу з певним обсягом рахунків.

Структура підручника «Основы счетоводства (по новой форме)» складалася із семи розділів теоретичної частини, висновків, узагальнень, змістовних додатків – зразків доцільних форм складання балансу підприємств. Можна цілком погодитися із автором, що рахівництво до того часу ще не вивчалось в гімназіях і університетах як окрема дисципліна, за винятком комерційних училищ, торговельних шкіл, комерційних відділень при реальних училищах, де викладалися окремі теми, пов'язані з рахівництвом. М. Ф. фон Дітмар зазначав, що існували й такі технічні ВНЗ, де за програмою передбачалося вивчення бухгалтерії, але, на жаль, йому не приділяли належної уваги, іноді навіть ігнорували. На думку М. Ф. фон Дітмара, методика викладання рахівництва була на досить низькому рівні, тому студенти замість виконання практичних завдань змушені були слухати тільки лекційний матеріал [5, с. 6].

У своєму підручнику «Основы счетоводства» М. Ф. фон Дітмар констатував, що в нього були певні труднощі в опануванні й розумінні бухгалтерської справи. Так, він підкреслював: «Казалось бы, что бухгалтерия, для которой, кроме знания арифметики, ничего не требуется, не может представить каких-либо трудностей для лиц особенно с высшим математическим или техническим образованием. Но на деле оказалось обратное, а именно большинство лиц с таким высшим образованием не знает бухгалтерии, несмотря на желание и необходимость знать ее основательно» [5, с. 8].

Маючи досвід роботи і слідкуючи за ходом операцій у двох великих підприємницьких установах – Раді з'їздів гірничопромисловців Півдня Росії, Товаристві допомоги робітникам Півдня Росії, а також на власному механічному заводі, М. Ф. фон Дітмар у своєму авторському підручнику використовував особливу

форму і систему записів матеріальних цінностей, яка, як він зауважував «разрешила мне контролировать все операции и следить за ходом дел» [5, с. 17].

Змістовною є позиція фон Дітмара щодо господарських операцій, які виявлялися, на його думку, «в возникновении, изменении, превращении и уничтожении ценностей и обязанностей». Важливо й те, що М. Ф. фон Дітмар навіть запропонував власну форму, в якій перераховувалися спочатку кредитові, а потім дебетові рахунки. Усі рахунки М. Ф. фон Дітмар розподіляв на три види: а) особисті; б) речові; в) калькуляційні і результативні [5, с. 11].

У свій час М. Ф. фон Дітмар виступав з ідеєю створення інституту присяжних рахівників, які б запезпечували незалежний контроль за господарською діяльністю і достовірністю бухгалтерського обліку. Крім того, у своїх наукових працях він одним з перших почав вживати термін «собівартість» [5; 7; 8]. Особливе місце в науковій діяльності М. Ф. фон Дітмара займає Харківське відділення Імператорського Російського технічного товариства, яке він очолював протягом 1909–1912 рр. Це регіональне відділення поділялося на 8 відділів, а саме: архітектурно-будівельний (голова – В. В. Величко), повітряноплавний (інженер – В. Є. Мороховець), залізничний (секретар – Є. Д. Оржевський), гірничий (голова – М. В. Шишкін), постійна комісія з технічної освіти (голова – П. С. Степанов), статистичний (голова – М. Ф. фон Дітмар), електротехнічний (голова – Д. А. Кутневич) та фотографічний (голова – О. В. Рутченко). У 1909 р. нараховувалося 193 члени Харківського відділення [19, с. 200].

Зауважимо, що економічне життя в різних регіонах Російської імперії сприяло появі місцевої періодики в багатьох містах. Серед них високу оцінку отримав журнал «Счетоводство и хозяйство», який був друкованим органом Харківського відділення Імператорського Російського технічного товариства. Саме про матеріали цього журналу йде мова у публікації газети «Харьковские губернские ведомости» від 17 січня 1906 р., де відзначається випуск одного з номерів «Счетоводства и хозяйства» під редакцією голови Ради з їздів гірничопромисловців Півдня Росії М. Ф. фон Дітмара. До речі, він залучив до співробітництва відомих учених і практиків. Серед них – О. О. Бауера з Риги, О. З. Попова з Харкова та М. І. Попова з Красноярська [20].

Перебуваючи на посаді голови Харківського відділення Імператорського Російського технічного товариства та паралельно очолюючи його Статистичне відділення, М. Ф. фон Дітмар неодноразово виступав з доповідями і промовами на засіданнях товариства щодо актуальних проблем тогочасності, а також постійно друкував різноманітні статистичні матеріали у фахових виданнях.

Так, одна з важливих доповідей М. Ф. фон Дітмара, яка була спочатку оголошена на засіданні Харківського відділення, а згодом направлена до Імператорського Російського технічного товариства, мала назву «Задачи промышленности в связи с войной» і містила загальні положення щодо оголошення війни в 1914 р. У ній також розглядалася фінансова і промислова мобілізація та плани Харківського відділення Імператорського Російського технічного товариства на найближчий період [3].

У вищевказаній доповіді М. Ф. фон Дітмар зазначав, що після оголошення Німеччиною війни Росії 1 серпня 1914 р. (за стар. стилем – 19.07.) наступного дня відбулася термінова нарада за участю міністра фінансів П. Л. Барка, міністра промисловості та торгівлі С. І. Тімашева, керуючого Державним банком Російської імперії І. П. Шипова, а також представників крупних комерційних банків і промислових підприємств, серед яких був і М. Ф. фон Дітмар. Головним завданням наради було визначення політики банків на найближчий період, оскільки основою промисловості та торгівлі був кредит. М. Ф. фон Дітмар зауважував, що «неправильная политика банков в то время по отношению к кредитам могла подорвать основу экономики Российской империи» [3, с. 3].

Автор акцентував увагу на тому, що нарада прийняла певні заходи, які мали запобігти паніці серед населення, а саме була вироблена «нова політика банків» у зв'язку з фінансовою ситуацією, що склалася в умовах світової війни. Крім того, учасники наради розглядали питання, які безпосередньо стосувалися нових позик, податків та скорочення державних витрат. Гостро стояло питання щодо нових кредитів. Звідси ми бачимо, що в країні швидкими темпами розгорталася фінансова мобілізація.

Окрім фінансового питання, М. Ф. фон Дітмар торкався й питання промислової мобілізації. Він наголошував, що серпень 1914 р. був досить складним для Донецької кам'яновугільної промисловості як основного джерела кам'яного вугілля для армії, флоту, залізниць, фабрик і заводів. Важливим фактом є те, що видобуток вугілля у цей період скоротився майже наполовину. Крім того, зменшилася виплавка чавуну і заліза. Саме тому головними центрами по виготовленню зброї на потреби війни стали Петроград та прибалтійські міста [8, с. 4].

Особливої уваги заслуговує звернення М. Ф. фон Дітмара до Імператорського Російського технічного товариства із заявою щодо нагальної потреби організації Технічним товариством і його відділами робіт по дослідженню можливості встановлення нових видів фабричного, кустарного, ремісничого й домашнього виробництва. Як зазначав М. Ф. фон Дітмар, необхідно було забезпечити належний стан російського народного господарства, промисловості, банківської і посередницької діяльності, шляхів сполучення, а також належного товарообігу.

На засіданні Державної Ради 19 червня 1914 р. М. Ф. фон Дітмар зазначав, що «главной причиной, которая препятствовала притоку капитала в 1914 р. в российскую промышленность была неуверенность в завтрашнем дне и предчувствие скорого наступления великих событий» [3, с. 7].

Наукова діяльність М. Ф. фон Дітмара була тісно пов'язана з організацією статистичної справи в Російській імперії. Вона розпочалася в 1895 р., коли М. Ф. фон Дітмар залучився до роботи з'їздів гірничопромисловців Півдня Росії. У цій організації, починаючи з 1898 р., він очолив Статистичне бюро, організував вивчення промисловості Півдня Росії, а згодом держави в цілому.

М. Ф. фон Дітмар був ініціатором проведення систематичного збору даних щодо залізної промисловості, з 1901 р. «Свода статистических сведений по железной промышленности» та щорічника «Железная промышленность в Южной России», які виходили за його редакцією протягом 1900–1917 рр. [2]. Його перу належить низка періодичних статистичних видань, які торкаються різних галузей господарства, зокрема «Сборник статистических сведений о горной промышленности Южной и Восточной горных областей России за 1899 г.», що вийшов в 1901 р. Цей збірник, за словами фон Дітмара, містив цікаві статистичні дані, які збиралися дільничими інженерами південної і східної гірничих областей Росії, а також різноманітну інформацію копальних управлінь Донецького басейну [6]. Значну увагу привертає статистична праця, яка вийшла під редакцією М. Ф. фон Дітмара – «Земская торговля железом и сельскохозяйственными машинами и орудиями в 1901–1908 гг.», де Статистичним бюро Ради з'їздів гірничопромисловців Півдня Росії під головуванням М. Ф. фон Дітмара проаналізовано за допомогою спеціальної опитувальної анкети дані земських управ щодо постачання населенню заліза, сільськогосподарських знарядь і машин за 1901–1908 рр. [4].

У 1907 р. вийшов перший випуск статистичного збірника «Статистика акционерного дела в России» під редакцією М. Ф. фон Дітмара як голови Ради з'їздів гірничопромисловців Півдня Росії, де спеціалістами із статистики наводиться облік приросту основного капіталу акціонерних компаній і пайових товариств за 1905–1906 рр. Слід зазначити, що в таблицях цього збірника підприємства розподілені за особливими промисловими групами. Причому гірничі, гірничозаводські і машинобудівні підприємства були виокремлені в особливі підгрупи. Усі ак-

ціонерні підприємства були розподілені на дві групи: російські підприємства, які знаходилися власне на території Росії і іноземні підприємства, в яких був дозвіл на діяльність підприємств в імперії [7].

У цілому можна зробити висновок, що наукова діяльність відомого промисловця М. Ф. фон Дітмара була, безперечно, плідною. Доречно виокремити кілька напрямів його наукової роботи, які дають уяву про його творчу і наукову лабораторію. Перш за все відзначимо, що здібності до науки М. Ф. фон Дітмара проявилися ще під час ряду геолого-технічних розвідок, підґрунтям яких стали власні спостереження і винаходи, де молодим інженером був запропонований власний підхід до дослідження гірських порід.

Важливе місце в науковій спадщині М. Ф. фон Дітмара займало Російське рахункове товариство взаємної допомоги, на базі якого в 1907 р. склалася петербурзька школа бухгалтерського обліку, яку очолював видатний вчений Є. Є. Сіверс і до якої належав М. Ф. фон Дітмар. Визначною подією в науковому житті М. Ф. фон Дітмара стала поява його авторського підручника з основ рахівництва під назвою «Основы счетоводства (по новой форме)», який був присвячений його наставнику Д. І. Менделєєву і не втратив до сьогодні свого значення, залишаючися зразком наукового ставлення до дослідницької проблеми.

Зазначимо, що наукова діяльність М. Ф. фон Дітмара була тісно пов'язана з Імператорським Російським Технічним товариством, а саме з Харківським відділенням, яке він очолював протягом 1909–1912 рр. На цій посаді він зарекомендував себе здібним керівником, який вміє ставити мету і досягати її. Піклуючися про належний рівень викладання технічних дисциплін, надавав всіляку допомогу вищим навчальним закладам, серед яких провідне місце належить Харківському технологічному та Харківському комерційному інституту.

Вагомим є внесок М. Ф. фон Дітмара в розвиток статистичної справи під час роботи у статистичному бюро Ради з'їздів гірничопромисловців Півдня Росії. Завдяки його постійним зусиллям, наполегливості та ентузіазму було дано імпульс по збору статистичних матеріалів у залізорудній, гірничій та металургійній промисловості Півдня Росії, на підставі яких, за редакцією М. Ф. фон Дітмара, опубліковано низку важливих статистичних матеріалів, які на сучасному етапі є важливими джерелами з вивчення економічної історії України початку ХХ ст.

Бібліографічні посилання

1. **Грінчак М. О.** Промислова буржуазія Півдня України та еволюція її соціально-економічних вимог у II половині XIX – на початку ХХ ст. : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук : спец. 07.00.01 «Історія України» / М. О. Грінчак. – Д., 2008.
2. **Дитмар Н. Ф. фон.** Железная промышленность Южной России в 1913 году (Статистические данные) / Н. Ф. Дитмар фон. – Х., 1915.
3. **Дитмар Н. Ф. фон.** Задачи промышленности в связи с войной. Доклад Харьковскому отделению Русского императорского технического общества / Н. Ф. фон Дитмар. – Х., 1915.
4. **Дитмар Н. Ф. фон.** Земская торговля железом и сельскохозяйственными машинами и орудиями в 1901–1908 гг. / Н. Ф. фон Дитмар. – Х., 1910.
5. **Дитмар Н. Ф. фон.** Основы счетоводства (по новой форме) / Н. Ф. фон Дитмар. – Х., 1907.
6. **Дитмар Н. Ф. фон.** Сборник статистических сведений о горной промышленности Южной и Восточной горных областей России за 1899 г. / Н. Ф. фон Дитмар. – Х., 1901.
7. **Дитмар Н. Ф. фон.** Статистика акционерного дела в России / Н. Ф. фон Дитмар. – Х., 1907. Вып. 1.
8. **Дитмар Н. Ф. фон.** Финансовое положение предприятий горной и горнозаводской промышленности Юга России, обяван. публичн. отчетностью затраты, капиталы, доходность за 1895–1909 гг. / Н. Ф. фон Дитмар. – Х., 1910.
9. **Дитмар Николай Федорович фон.** Стаття в електронному словнику бухгалтерських термінів. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rabota-in.net/>

10. **Кирьянов Ю. И.** Жизненный уровень рабочих России / Ю. И. Кирьянов. – М., 1979.
11. **Крутиков В. В.** Буржуазія України та економічна політика царизму в пореформений період / В. В. Крутиков. – Д., 1992.
12. **Крутиков В. В.** Дитмар / В. В. Крутиков // Немцы России. Энцикл. / редкол. В. Карев (пред.) и др. – М., 1999. – Т. 1. А – И. – С. 717.
13. **Крутиков В. В.** Съезды южных горнопромышленников / В. В. Крутиков // История СССР. – 1981. – № 4. – С. 126–135.
14. **Лаверычев В. Я.** Царизм и рабочий вопрос в России (1861–1917 гг.) / В. Я. Лаверычев. – М., 1972.
15. **Мирончук В. Д.** М. Ф. Дітмар та еволюція соціально-правового становища робітників Катеринославщини в кінці ХІХ – на початку ХХ ст. / В. Д. Мирончук, В. Ю. Медяник // Придніпров'я: історико-краєзнавчі дослідження : зб. наук. пр. / редкол.: С. І. Світленко (відп. ред.) та ін. – Вип. 6. – Д., 2008. – С. 62–68.
16. **Перетокин А. Г.** Фон Дитмар Н. Ф. : попытка персонографии / А. Г. Перетокин, Ю. Н. Чекушина // Вопросы германской истории : сб. науч. тр. / ред. кол.: С. И. Бобылева (предс.) и др. – Д., 2006. – С. 56–65.
17. **Серый Ю. И.** Рабочие Юга России в период империализма (1900–1913) / Ю. И. Серый. – Ростов-на-Дону, 1971.
18. **Соколов В. Я.** История бухгалтерского учета / В. Я. Соколов. – М., 2006.
19. **Справочная книга.** Весь Харьков за 1912 г. – Х., 1913.
20. «Счетоводство и хозяйство» : [новый журн. Харьк. отд-ния Рус. техн. о-ва; редактор – пред. совета съезда горнопромышленников Юга России Н.Ф. фон Дитмар] // Харьк. губерн. ведомости. – 1906. – 17 янв.
21. **Чорний Д. М.** Досвід культурного підприємництва: Микола Федорович фон Дітмар / Д. М. Чорний // Чорний Д. М. Харків початку ХХ століття: історія міста, долі людей. – Х., 1995. – С. 27–46.
22. **Чорний Д. М.** Микола фон Дітмар: практика формування регіонів України та усвідомлення їх інтересів / Д. М. Чорний // Регіон. – 1998. – № 2–3. – С. 7.

Надійшла до редколегії 30.10.2009.

УДК 94(7)

О. Є. Ходченко

Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара

ОСОБЛИВОСТІ СУСПІЛЬНОГО ЖИТТЯ МЕНОНІТІВ У ПІВНІЧНІЙ АМЕРИЦІ ПІД ЧАС ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

Показано деякі особливості суспільно-політичного життя менонітських громад у Північній Америці у роки Першої світової війни, подано характеристику змін громадського ставлення до менонітського суспільства.

Ключові слова: етноконфесійна громада, меноніти, гутеріти, моб-насильство.

Представлены некоторые особенности общественно-политической жизни менонитских общин в Северной Америке в годы Первой мировой войны, дана характеристика изменений общественного отношения к менонитскому сообществу.

Ключевые слова: этноконфессиональная общность, меннониты, гуттериты, моб-насильство.

The some features of the political life of the Mennonite's communities of Northern America within the First World War are submitted. The characteristic of changes in social relations to the Mennonite communities are given.

Key words: ethnoconfesional community, Mennonites, Hutterites, Mob-Violence.

У вітчизняній історіографії тема суспільно-політичного життя менонітів Північної Америки під час Першої світової війни не була предметно досліджена, хоча